

vonhatunk le belőle messzemenő következtetéseket. Az összeállítás betűrendes, ezért csak az index ad némi támpontot a felsorolt művek tematikai megoszlására. Néhány mű persze több címszó alatt is szerepel, ez azonban az arányokon nem változtat lényegesen. Feltűnik, hogy egyes tárgykörökben (tanfolyamokon) milyen nagy, másoknál milyen kevés a használt tankönyvek, kézikönyvek száma. Azok a tárgykörök, tanfolyamok, amelyeknél az átlagot jóval meghaladó számban vannak használatban tankönyvek, kézikönyvek, a következők (a zárójelbe tett számok az index-szónál feltüntetett tételek számát jelzik):

- gyermekirodalom, gyermekkönyvtári munka (72)
- bibliográfiák, bibliográfiai munka (54)
- az irodalom (szakirodalom) különféle problémái (53)
- médiák (45); (ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy ha a rokon-fogalmak, így pl. audio-vizuális eszközök, nem-könyv jellegű dokumentumok, iskolai média-központok alatt szereplő tételeket is ide vesszük, akkor a hivatkozások száma összesen 84)
- ifjúsági irodalom, fiatalokkal kapcsolatos könyvtári munka (41)
- munkaszervezés, különféle könyvtári folyamatok szervezése (34)
- ügyvitel, adminisztráció (33)
- kutatómunka (31)
- kommunikáció (28)
- osztályozás (27)
- katalogizálás (címléírás) (26)
- társadalomtudományokkal, társadalomtudományi szakirodalommal kapcsolatos problémák (24)
- tájékoztató munka, referenz (23)
- humán tudományokkal kapcsolatos problémák (22)
- vezetés, szervezés (management) (21)
- társadalmi problémák általában (21)
- válogatás az állománygyarapításban (20)
- történelmi problémák (történettudományi bibliográfia, könyvtörténet stb.) (19)
- információtudomány (information science) (18)
- jelenkori helyzet átfogó problémái (17)
- olvasás problémái (16)
- cenzúra (15)
- intellektuális szabadság kérdései (15)
- technikai szolgáltatások (15)

Feltűnően kevés hivatkozás, vagyis bibliográfiai tétel található az alábbi tárgyköröknél (tanfolyamoknál):

- felhasználók tanulmányozása, igényvizsgálatok (1)
- tartalmi elemzés (1)
- szakkönyvtári tevékenység (1)
- on-line rendszerek (1)
- emberi kapcsolatok (1)
- információs szolgáltatások (2)

- információs rendszerek (3)
- számítógépes rendszerek (3)

Lássuk végül, melyek azok a művek, amelyeket a legtöbb könyvtárosképző iskolában, illetőleg tanfolyamon használnak.

- Anglo-American cataloging rules (47)
- WINCHELL, C. M.: Guide to reference books (27)
- KATZ, W. A.: Introduction to reference work. Vol. 1. (25)
- Standards for school media programs (22)
- ARBUTHNOT, M. H.: Children and books (22)
- SCHMECKEBIER, M. R.: Government publications and their use (19)
- CARTER, M. D.: Building library collections (18)
- CARLSEN, G. R.: Books and the teen-age reader (17)
- KATZ, W. A.: Introduction to reference work. Vol. 2. (15)

Az ismertetésben közölt adatok, arányok, témák, művek stb. talán a hazai könyvtárosképzés számára is szolgálnak némi tanulsággal.

/Library and information sciences textbooks-in-use: a master checklist. Comp. Kuang-liang Hsu and V. P. Diodato = Information Reports and Bibliographies, 5. köt. 2. sz. 1976. p. 2-37./

(Györe Pál)

Szakkönyvtárosok továbbképzésének modellje az Egyesült Államokban

A továbbképzésbe – általános vélemény szerint – beletartozik az egyén minden, szervezett vagy szervezeten keresztül történő fejlődése, amely működési vagy tanulmányi tevékenységére vonatkozó ismeretei és képességei szinten tartását célozzák. A továbbképzés eszerint korábban megalapozott tudásra épül és nincs „végállomása”.

A szerző az oktatás ún. *andragógiai* módszerét fogadja el. Ez a felnőttek tanulását segítendő jelenti, nem tartalmában orientált tanulmányi programként, hanem olyan folyamat-orientált program formájában, amely „olyan eljárásokat és forrásokat biztosít, amelyek segítik a felnőttet információk, készségek, attitűdök és értékek megszerzésében.” Minden életképes továbbképzési modellnek kulcsa a flexibilitás és a személyre szabottság.

A modell ennek megfelelően nem tantervet kíván nyújtani, hanem lehetővé teszi mindenkinek hogy saját egyéni igényeinek megfelelően válogathasson az oktatási formák közt.

Az a kérdés, hogy miért fontos a továbbképzés, hosszú és fárasztó vitát nyithatna arról, mit kellene hozzáadni vagy elvenni az alapvető könyvtárosképzési

tananyagból. A szakkönyvtárosoknak azonban több ok miatt van szükségük továbbképzésre:

a könyvtáros igen sokszor úgy válik szakkönyvtárossá, hogy nem rendelkezik a szükséges szakmai alapképzéssel. A továbbképzés itt a *hiány pótlását* szolgálhatja;

azok a könyvtárosok, akik eleve szakkönyvtárosnak készültek, esetleg nem hallgattak olyan *tanfolyamokat*, amelyek pedig feltétlenül hasznosnak bizonyultak volna (pl. management, könyvtári folyamatok gépesítése, rendszerelemzés stb.);

a szakkönyvtáros által kiszolgált szakterület természete, hogy változik. Ezzel együtt *tudásunknak is fejlődnie kell*. A könyvtáros nem csupán az állomány őre, hanem a *kurrens* információk szétszórója is.

Ki a gazdája a könyvtárosok továbbképzésének?

Miután a továbbképzés a könyvtárosok nemzeti ügye, több javaslat szerint a felelősséget országos szervezetnek (könyvtáros egyesület, könyvtárosképző intézetek egyesülete) kellene viselnie. Az *NCLIS (National Commission for Library and Information Science = Országos Könyvtárügyi és Tájékoztatásügyi Bizottság)* és az *AALS (American Association of Library Schools = Amerikai Könyvtárosképző Tanintézetek Szövetsége)* készített is javaslatokat a probléma országos megoldására.

Végül fokon maga a könyvtáros az, aki dönt továbbképzéséről, egyedül ő lehet felelős a megfelelő forma megkereséséért. Ehhez azonban támogatásra és irányításra van szüksége. A felelősség voltaképp megosztott: a könyvtáros, a munkaadója, a könyvtárosképző intézmények és az országos ill. regionális szakmai szervezetek közt.

Az anyagi lehetőségek és a munkaerő hiányából származó problémákat csak a meglévő források maximális kihasználásával lehet megoldani. Így viszont megnövekszik az egyén szerepe. Mindennek logikus következménye, hogy *a továbbképzés az egyén saját személyi és szakmai szempontjai alapján fontos*. Ugyanakkor a munkaadó szervezet számára is fontos az, hogy a tanulást előmozdító környezetet alakítsa ki, és egyben azt is lehetővé tegye, hogy dolgozói hasznosíthassák azt, amit tanultak.

A könyvtárosképző intézetek és a szakmai szervezetek vizsgálják meg a könyvtárosok igényeit, és törekedjenek arra, hogy ezek az igények kielégíthetővé váljanak. *Semmi sem készíti a könyvtárost olyan oktatási programban való részvételre, amelynek tartalmát nem érzi önmaga számára hasznosnak*. Eszerint a fenti szervek feladata a megfelelő programok és képzési források hozzáférhetővé tétele.

Végül azonban visszajutunk az egyénhez, akinek önmagát kell motiválnia. A bátorító környezet és a stimuláló programok mellett a könyvtárosnak el kell fogadnia a rá háruló felelősséget.

A továbbképzés jelenlegi lehetőségei

Általánosságban érvényes, hogy a könyvtárosok számára szakmai kapcsolatainak minden rétegén lehetőség nyílik a továbbképzésre.

A legtöbb helyen a könyvtárosok száma nem elég nagy ahhoz, hogy rendszeres belső szemináriumokat tartsanak. A *fenntartó* intézmény azonban szervez oktatási programot és tematikus konferenciákat, a szervezet fejlődéséről, ezek a szakkönyvtáros számára igen hasznosak.

Sok *könyvtárosképző* iskola rendez továbbképző programokat, rövid szemináriumokat, hétféle rendezvényeket és konferenciákat. Alkalmanként ezek programja kiadásra is kerül. Mégis az a helyzet, hogy az iskolák többsége nem biztosít posztgraduális képzési lehetőséget.

Minden *könyvtáros egyesület* rendez évente legalább egy konferenciát, emellett gyakoriak a speciális konferenciák, előadások és műhelyek. Valamennyi egyesületnek van oktatási bizottsága.

A könyvtáros számára legközvetlenebbül hozzáférhető eszközök a *szakfolyóiratok* és a „láthatatlan kollégium”.

A jelenlegi lehetőségek áttekintése a következő paradox helyzetet mutatja: igen sok képzési lehetőség létezik, a potenciális használók számára mégis csak kevés férhető hozzá, vagy a megfelelő információk hiánya, vagy a hely-, idő- és pénzügyi kötöttségek miatt. Természetesen nem akadályozható meg, hogy egy könyvtáros kizárólag a szakirodalom alapján képezze magát, mégis az a tapasztalat, hogy a csoporttevékenységnek időnként frissítő, stimuláló hatása van. Központiilag koordinált továbbképzési adattárra lenne szükség, amelyből mindenki áttekintheti a lehetőségeket, és ezek ismeretében dönthet.

A javasolt modell

Definitív modellt két okból nem lehet adni: egyrészt, mert ritkán, vagy egyáltalán nem fordul elő, hogy két egyén kíváncsi teljesen egybeessenek; másrészt, mert önmagában nem értékelhető valamely továbbképzési típus. Voltaképpen kevésbé lényeges az, hogy a szakkönyvtáros milyen továbbképzésben vesz részt, a lényeg az, hogy rendszeresen bővítse tudását. A javaslat ezért az, hogy a *Special Libraries Association (SLA = Szakkönyvtárak Egyesülete)* minden szekciója létesítsen egy file-t, amely azt mutatja, hogy tagjai milyen képzési tevékenységben vesznek részt. E file célja természetesen nem a választott formák értékelése.

Az SLA Képzési Bizottságának egyik fontos feladata, hogy szemináriumokat szervezzen a már dolgozó könyvtárosok számára, a szekciók képzési bizottságaival együttműködve. Ez a tevékenység csak a könyvtárosok, szekciók, képzési bizottságok koordinált hálózata révén végezhető. A javaslat ennek megfelelően három szintű:

a könyvtáros meghatározza igényeit és céljait, megkísérli meghatározni azt a továbbképzési típust, amely kielégíti;

a szekciókban működjenek olyan információs specialisták, akik a könyvtáros számára felvilágosítást adnak a hozzáférhető programokról. Ehhez adatbázist tartanak fenn a továbbképzési lehetőségekről és szoros kapcsolatban állnak más érdekelt szervekkel;

az SLA Képzési Bizottsága tudomással bír valamennyi szekció tevékenységéről és a szekción túli lehetőségekről informál. Más szakmai szervezetek programjairól is gyűjti az adatokat. Vizsgálja a könyvtárosok igényeit és ezek alapján döntéseket hoz. Továbbképzési programokat készít elő, köztük széles körben terjeszthető videoszalagokat, levelező tanfolyamokat, mozgó oktatási intézményeket, zártláncú televíziós programokat stb.

A bizottság támogathatja a továbbképzéssel foglalkozó szakfolyóirat kiadását, amely a képzési események hírei mellett szakcikkeket is közöl.

A javaslat végrehajtásához szükséges szervezet lényegében már létezik. A képzési programok koordinálásának lehetőségeit más szervezetek már sikerrel kipróbálták. Ezek szerint a javasolt modell megvalósítható.

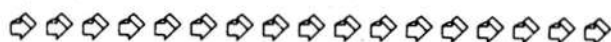
Eredmények

A továbbképzés programjából néhány hosszútávon érvényesülő eredmény származhat:

- az egyén számára: önképzés, főként az elmaradás megakadályozása; a felhasználók jobb kiszolgálása;
- a szervezet számára: jobb munkatelésítmény; intellektuálisan megfelelő környezet a dolgozók számára;
- az SLA számára: a továbbképzés kívánatos és hozzáférhetővé tétele, ennek alapján elérhető, hogy a könyvtáros ne találhasson kibúvót a továbbképzésből való kimaradásához;
- a szakma számára: a könyvtáros szakma a többihez hasonló biztonsággal alapozza meg önmagát, magasabb igényekkel és állandó emelkedéssel; javul a szakma presztízse; az egyesületek jobban válogatják és értékelik ki programjaikat; a munkaadók támogatják és megbecsülik a könyvtárosok továbbképzési igényeit.

/KIRK, A. G.: *A model for continuing education for special libraries = Special Libraries*, 67. köt. 3. sz. 1976. p. 138-144./

(Sárdy Péter)

OSZTÁLYOZÁS – INDEXELÉS

A gépi indexelés nyelvelméleti és szemiotikai problémái

A számítógépek egyre hétköznapiabbá válása kapcsán felmerül a kérdés, vajon képesek-e a gépek a gondolkodás munkájának átvételére az embertől, vagy ahogy A. M. TURING megfogalmazta: működhetnek-e oly módon a gépek, mint ahogy mi viselkedünk, amikor azt mondjuk, hogy gondolkozunk.

Más szavakkal kifejezve e gondolatot: *elég-e ismerjük-e mi az emberi gondolkodás folyamatát ahhoz, hogy ezt explicit formában előírassuk egy gép számára?*

Az elmúlt évtizedben az információtudomány területén sokat foglalkoztak azzal a problémával, miként lehetne a számítógépeket természetes nyelvű szövegek feldolgozására felhasználni. A számítógépek ilyen alkalmazása igen jelentős az információkeresés szempontjából. Ehhez olyan módszerek kifejlesztése szükséges, amelyek a számítógépet alkalmassá teszik az indexelés, a referátumkészítés és a keresés szellemi feladatainak megoldására. Mivel a kommunikáció legfontosabb eszköze az emberi természetes nyelv, ezért a kutatás egyik fő irányát jelenti a természetes nyelvű kommunikáció és a digitális számítógépek kompatibilitásának kidolgozása.

Mivel a gépi indexelés, referátumkészítés és szövegkeresés a mondanivalónak a szövegből való kivonatolását

feltételezi, e folyamatok gépesítése annak szükségességét fejezi ki, hogy a számítógép szinte megértse a szöveg jelentését. Nyilvánvaló, tehát hogy a *jelentéssel, az értelemmel kapcsolatos vizsgálatok az automatikus szövegfeldolgozás-kutatás egyik legfontosabb részének tekinthetők*. Ehhez nem elegendők az empirikus közelítések, a további kutatómunkához alapos elméleti ismeretek szükségesek. A mélyebb ismeretek megszerzésének egyik fő iránya a nyelvelméleti és szemiotikai kutatás, mind az emberi, mind a gépi indexelés vonatkozásában.

Gépi indexelés

A gép a természetes nyelven írott szövegeket egymást követő *szimbólumokként* kezeli. Azonosítani tudja a szóközzel elválasztott karakterláncokat, igen/nem döntésekre képes a karakterek jelenléte, hiánya és egymáshoz viszonyított helye tekintetében. Mivel a gép emberi értelemben nem ismerheti fel a szavak jelentését, számára olyan kulcsokat kell kidolgoznunk, mint a szavak vagy szóképzetek előfordulási gyakorisága egy szövegben, együttes előfordulásuk, viszonylagos helyzetük mondatokban, szavakat alkotó karakterláncok megkülönböztető jele stb.

Az *előfordulási gyakoriság* szerinti értékelés alapja, hogy ez feltétlenül jellemzi a szöveg tartalmát. A